

KİTAP İNCELEME / BOOK REVIEW

Bir Başkentin Anatomisi 1950’lerde Ankara

Zeki Kamil Ülkenli

Avi Gayrimenkul Değerleme ve Danışmanlık A.Ş.

Künyesinden de anlaşılabilirliği gibi kitap, Dr. M. Nazmi Özalp’in (Darende, Malatya 1932 – Burhaniye, Balıkesir 2006) öğrenciliğinden başlayarak daha sonra devam ettiği, dolayısıyla mekansal olarak eski – yeni karşılaştırmaları yapabilmesine de olanak veren tuttuğu detaylı notlardan oluşmaktadır. Mekan tasarımı ve mimarlık ile profesyonel anlamda bir ilişkisi olmasa da Dr. Özalp, hem profesyonellerin; hem de kentte yaşayan ve kent tarihine edebi açıdan meraklı olan herkesin ilgisini çekebilecek, aynı zamanda da referans olarak kullanılabilir bir eser hazırlanmasını sağlamıştır.

Haluk İmga tarafından, kendi kişisel arşivinden katkıda bulunarak yayına hazırlanan ve Doç. Dr. Orçun İmga’nın dizi editörlüğünde basılan kitapta esas olarak yazarın anılarına hiç dokunulmamış, varsa metindeki maddi hatalar editör tarafından belirtilerek düzeltilmiştir. Metinde adı geçen bazı konuları (örneğin; iş kolları) kentin tarihi içerisinde zenginleştirilmek ve daha net bilgiler sağlamak için Ankara Vilayet Salnameleri’nden ve 1880-1950 dönemi Ankara’sı için Şark Ticaret Yıllıkları’ndan yararlanılmıştır. Yani kitabın yazar ve editör olmak üzere iki kaynakçası vardır ki, bu gerçekten titiz bir yaklaşımdır.

Tıp doktoru ve Türk Müziği Araştırmacısı, yayımcısı olan Özalp aynı zamanda bir kemençe sanatçısıdır. 1950’de Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesine başlamak için Ankara’ya gelen Özalp, 1956–58 arası Sivas Gürün’de mecburi hizmetini tamamlamak için ayrıldığı Ankara’ya iki sene sonra dönerek 1962’de Dahiliye ihtisasını tamamlamıştır. 1962 sonundan 1975 yılına kadar Ankara dışında olan yazar, 1975’ten vefatına kadar gene Ankara’da ikamet etmiştir.

Kitabın sunuşunda da değindiği gibi Özalp, “kısa aralıklarla kesintiye uğrasa da elli iki yıl” Ankara’da yaşamıştır.

Sunuş kısmında detaylı olarak vurgulandığı üzere; genel olarak şehrin geçirdiği kontrolsüz büyüme ve 1950’lerde yazarı da etkileyen kentin kişilikli dokusunun bozulması kitabın bütününde hissedilmektedir. Yazarın 2003’de kaleme aldığı önsözde değindiği gibi; “Ulus olarak yirmi yıl sonrasını bile göremediğimiz bir gerçektir. Başkentin nazım planını yapan Jansen, kısa sürede başkentin bu kadar kalabalıklaşacağını düşünmemiş. Yapmış olduğu bu plan 1940 yılına gelindiğinde zaten yozlaşmaya başlamıştı. Atatürk bulvarı’ndan başka, bugün kentin doğusu ile batısını birbirine bağlayan ikinci bir anayol yok. Bulvarın bu yoğun trafiği kaldıramadığına her gün tanık oluyoruz. Bir an için o zamanlar düşünülmedi diyelim; daha sonra bu kadar hızlı nüfus artışını hiç bir yetkili göremedi mi? Görüldü ise neden bir önlem alınmadı ve Ankara bir gecekondu cennetine çevrildi? Bu soruların yanıtını vermek bizim işimiz değil. Yanıt vermesi gereken sorumlular da vermiyor ya da veremiyor. Bugünün de geçmişten bir farkı yok. Zamanında önlem alınmaması, yanlış uygulamalar kök saldığından yeni hizmete sokulan alt ve üst geçitler, açılan cadde ve sokaklarla beklenen amaca ulaşamıyor.” (Özalp, 2016: 20) Planlama mesleğinden olmayan herkesin yapacağı bir değerlendirme olarak; yine kent’e damgasını vuran planlama yaklaşımları, günümüzde de olduğu gibi, geçmişin planlama kararları (aslında bir sürecin sonucu olan) bugünden, nokta atışı yaparak sanki plancının yanlış kararı gibi değerlendiriliyor.

Dr. Özalp’in farklı zaman dilimlerinde ve özellikle öğrencilik

yılları sırasında (1950'ler) kent yaşamına ilişkin yapmış olduğu renkli tasvirler hem bilgilendirici, hem de naiftir. Bu tasvirlerde genç yaşında başkent'e gelen bir gencin saf, tarafsız ve başkentten etkilendiği belli olan tanımları var. Dr. Özalp öğrencilik yıllarında Hamamönü, Kurtuluş ve Maltepe'dedir. Döneme biraz da öykünme diyebileceğimiz detaylı anlatımlardan sonra kent'e ilişkin kişisel saptamaları da öne çıkmaktadır; "... Sonra çok eski ve tarihi bir mahalle sanki yapılacak başka bir yer yokmuş gibi yok edilerek yerine bir üniversite oturtuldu." (Özalp, 2016:21) Bahse konu olan üniversite ise malumunuz Hacettepe'dir.

Kitabın giriş bölümü eski Ankara nüfus yoğunluğu, semtler ve detaylı bir anlatım ile imar çalışmalarına ayrılmış. Bu bölümde Ahmet Hamdi Tanpınar ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu eserlerinden alıntılar ve ilk belediye başkanı Ali Haydar Bey (Yuluğ) hakkında bilgiler ile; özellikle başından itibaren çalışmalara mesafeli duran, hatta zaman zaman engelleyen Ali Çetinkaya ve Nevzat Tandoğan'dan da detaylı olarak bahsedilmektedir. Yeşil alanlar, Su ve Aydınlatma hatta içki sorunu'nun ele alındığı bölümün bir diğer detaylı alt başlığı ise 1930'larda başlayan gecekondulaşmadır. Eski Ankara'da Spor faaliyetleri ile Eğitim kurumları da hakim ekonomik sektörler ile birlikte değerlendirilmiştir.

İlk bölüm Ankara'nın Akarsular'ına ayrılmıştır. Takip eden ikinci bölüm detaylı olarak Semtler'i, isimlerinin Etimolojik kökenlerinden başlayarak 1950'lerdeki ve günümüzdeki durumları ile anlatmaktadır. Bu bölümde tek tek semt isimlerinin coğrafi konum detayları ile hem 1950'ler, hem de kitabın yazıldığı 2000'li yıllara referans tanımlanması oldukça başarılıdır. Üçüncü bölüm günümüzde de önemli birer kentsel simge olan Camii ve Mescidlere ayrılmıştır.

Sonraki bölümde değinilen mekansal imgeler aslında Anadolu şehirlerinin günümüzde de önemli mekansal öğeleri olan Eski Han'lardır. Bu bölümde adları bilinip kendileri mevcut olmayan Pembe Han, Baki ve Zağfiran Hanları, Tuz Han veya Keçeciler, Tahtakale gibi hanlar ile; günümüzde de farklı kullanımlar için restore edilmiş veya edilmemiş hanlar ele alınmıştır. Ankara'nın eski hamamlarını ele alan bölümden sonra ilk büyük caddeler, kent makroformuna ve günlük yaşamına olan etkileri; gerçekleştirilme öyküleri önemli tarihsel olaylar ile (Anafartalar üzerine düşen uçaklar, 1963, gibi) anlatılmaktadır.

Elbette Ankara'nın eski meydanları etraflarındaki kültürel, ekonomik ve mimari doku ile kitapta ayrı bir yere sahiptir. Sonraki bölüm Ankara'nın eski parklarına ayrılmıştır. Kitapta daha mikro ölçekte değinilen konu Ankara'nın (yazarın deyişi ile) Ünlü ilk Binaları'dır. Bu bölümde bankalar, hükümet binaları, müze ve kamu binaları gibi dönemin ideolojisi ve kamu yararı anlayışını yansıtan; çoğu yabancı mimarlar tarafından

projelendirilen yapılar, hem sıradan bir vatandaşın, hem de meraklı ve bu mekanları yaşayan, ilgi duyan bir yazarın gözünden aktarılmaktadır. Bakanlıklar ve Sefaretler (Büyükelçilikler) ayrı bölümlerde detaylı olarak ele alınmışlardır.

Ankara'nın müzelerinin konu edildiği bölümden önce detaylı olarak yazarın da mezun olduğu Ankara Üniversitesi ele alınmış, hem idari yapısının; hem de fiziksel formunun şekillenmesi aktarılmıştır. Kütüphaneler, kentsel mekanın şekillenmesinde yeri olan Kitabevleri ile Hastanelerin ele alındığı bölümden sonra, biz plancılar için ilgi çekici olan bir bölüme; Elli Yıl Önce Ankara'da Ulaşım detaylı bir kısım ayrılmıştır. Sonraki bölümler artık Ankara'nın yaşamına dair öğelerin şekillendirildiği ve şekillendirildiği mekanlara yönelik; "aaa evet" dedirten ve hakim ekonomik yapıların ele alındığı kısımlardır. Sırası ile; o zaman son derece önemli olan Mesire Yerleri, Çeşitli Mesleklere Ait (göze çarpan) işyerleri, Kahvehane ve Kiraathaneler, Oteller, Pastaneler, Tiyatro, Sinema ve elbette Lokantalar, Gazinolar, Pavyon ve Meyhanelerdir. Bu kısımlarda başka kaynaklarda rastlanmayan, aslında üzerlerinde çalışılması gereken ilginç mekanlardan da söz edilmektedir (Atatürk Orman Çiftliği'ndeki Direksiyon Meyhanesi gibi).

Sonuç olarak; kitap, gerek tarihi referanslar ile desteklenmiş içeriği, gerekse; günlük yaşam ekseninde, zaman zaman kişisel yargılar ön plana çıksa ve mesleki olarak bizlerin detaylarına hakim olduğumuz ama kamuoyunda hala birer mit gibi aktarılan konulara değinse de, son derece faydalı bir referans'dır. Bunda kitabı yayına hazırlayan Haluk İmga'nın kişisel arşivinden katmış olduğu görsellerin ve Doç. Dr. Orçun İmga'nın titiz referanslarının etkisi büyüktür ve elbette bu çalışmayı haklı bir bilimsel seviyeye getirmektedir. Öte yandan günümüz Türk kentlerinin sadece yakın geçmişlerine odaklanmış tarihi ve günlük yaşama referans veren anlatımlara nadiren rastlanmaktadır. Elimizdekiler tarihçiler tarafından yazılan, akademik dili bakımından belli bir düzey isteyen yapıtlardır. Bu çalışma ise hem kente dair mekan tariflerinde tarihsel ve niceliksel olarak; hem de dili açısından son derece başarılı bir örnek olarak akademisyenlerin ve ilgi duyan herkesin kütüphanesinde yer alabilecek, güvenilir bir yapıttır.

Kitabın omurgası oluşturulurken 1950'lere sonrasında ise çok yakın bir tarihe kadar mekanların geçirdikleri dönüşümü ve kenti, sıradan bir hemşerisinin gözünden tarifleyen Kevin Lynch'vari bir; "tarih içerisinde Ankara Kent İmgeleri ve değişimleri" yaklaşımının (ki bu kente bakış açısından Kent İmgeleri yaklaşımının ne denli başarılı olduğunu da ispatlamaktadır) bu algının yaratılmasında etkisi çok büyüktür. Maalesef hala özgün kent kimliğini ve belleğini oluşturamamış kentlerimiz için örnek olması adına, Planlama, Kentsel Tasarım ve Mimarlık camiasına duyurulur.